

Elements normatius que integren el "Llibre de Privilegis" de la Universitat de la vila i terme de Sabadell

per M.ª Jesús Espuny Tomàs

Resum de la ponència llegida a la Fundació Bosch i Cardellach el 29 d'abril últim

Aquest epígraf no intenta presentar en detall cadascun dels preceptes informadors del "Llibre"; més aviat intenta oferir unes observacions generals (1). Els dinou documents, privilegis, sentències arbitralis sobre jurisdicció i termes, èpoques, concòrdies i d'altres de la més variada naturalesa, reunits i copiats asistemàticament en el cartulari municipal, sense seguir un criteri de selecció de cada document o d'eficàcia d'un precepte sobre els altres, ens permetran conèixer algunes de les facetes de la vida i l'organització municipal dels últims anys de l'Edat Mitjana i primers de l'Edat Moderna.

Començant pels privilegis que cronològicament, que no per la seva disposició en el "Llibre", són primers, hem d'assenyalar els **tres del rei Pere III**, que van des de 1367, el de les aigües o de la Font Rosella, passant pel de 1370, d'agregació a la Corona reial o "De non separando corona regia" al de 1367 en què reconeix el principi de submissió a la jurisdicció local a Sabadell.

És durant el regnat del rei Pere III que existeix una autèntica renovació jurídica del municipi de Sabadell: Es regulen aspectes molt importants del règim municipal i, en les successives confirmacions de privilegis fetes pels seus successors, s'observarà la conservació d'unes facultats normatives adquirides justament durant el seu regnat. El consell mantindrà, durant els anys de 1370 a 1381 un vincle directe i quasi personal amb la corona. Tenia, fins i tot, una certa seguretat en el règim successori que garantia la permanència de la seva relació. La venda de la vila a l'infant Martí desconjuntarà aquest enllaç, que es trencarà durant els anys que Sabadell estarà sota la senyoria de la ciutat de Barcelona, alienada davant les necessitats econòmiques del mateix príncep.

Continuant amb el pluralisme que configura el nostre "Llibre de privilegis", trobem, sempre mantenint l'ordre cronològic, una **Sentència de l'Infant Martí**. És la que coneixem amb el nom del Mas Carbó, lloc on es van desenvolupar els fets que la van motivar. Aquesta sentència de 25 de febrer de 1391 suposa una manifestació de la funció d'intervenció reial en la vida jurisdiccional de la vila.

La **concòrdia entre l'Abat de Sta. Maria de l'Estany i els jurats i prohoms** de la universitat de la vila de Sabadell, del 3 de gener de 1460, té també un lloc al "Llibre de Privilegis". Es tracta del regadiu d'Horta Novella. Dintre de les funcions municipals, el manteniment dels serveis públics ocupa un paper important. Es comprenen en aquest concepte obres de defensa, com muralles o ponts, i de serveis públics, com la canalització de les aigües. L'aigua i el seu aprofitament reben quasi sempre una atenció i tractament especial, tant pel que fa a l'arrosatge dels camps com pel consum ordinari de la vila. Les autoritats concedeixen freqüentment

privilegis en aquest sentit. Recordem, per exemple, el de Jaume I, el 1279, a Barcelona respecte a la Sèquia Comtal o els acords amb les comunitats veïnes que portaren a la Pàheria de Lleida a la "Junta de Cequiatge".

No és d'estranyar, doncs, que fins i tot en el "Llibre de Privilegis", el conegut com "de les aigües o de la Font Rosella", s'hi inclogui també l'establiment dels dotze jornals de terra de l'anomenat "Domenge de la Pabordia", o de l'Horta Novella, la finalitat del qual era de convertir aquesta terra en regadiu, amb l'aigua que sobrava de les fonts públiques de la vila.

La primera norma "privilegiada" que figura en el "Llibre" és curiosament un precepte d'una dubtosa efectivitat per a la vila: Es tracta d'un privilegi de **Joan II** del 12 de desembre de 1471. En els capítols, els jurats i els prohoms demanen, com a contrapartida de l'ajuda que li han donat durant la guerra, unes concessions que, si li van ésser confirmades, no van tenir els efectes jurídics d'una vigència efectiva, fora de l'annexió de la quadra de Sant Pau de Riusec. El rei capitularà novament amb Barcelona i deixarà sense efecte les promeses fetes a la vila de Sabadell.

El privilegi que d'acord amb el criteri establert el segueix és l'únic atorgat per **Carles I**, el 6 de maig de 1533. En ell es consagra un dels mecanismes per accedir als càrrecs públics: la insaculació, com a mètode per acabar amb partidismes i lluites urbanes; comença a implantar-se a València i a Xàtiva, l'any 1427; però fou Ferran d'Aragó qui la generalitzà a la fi del segle XV.

Els municipis rebran un suport de la seva pròpia autoritat, i el fet de reforçar llur gestió els permetrà un normal funcionament. Sabadell arriba tard, per concessió reial, a aquesta forma d'elecció dels seus representants, però és també una de les normes en què més clarament se'ns manifesta el concepte jurídic de privilegi.

Els **dos documents de l'època de Felip II**, inclosos en el "Llibre de Privilegis", són una sentència de 12 d'abril de 1574 i el dit privilegi del "Trentenari", de 7 de setembre de 1592.

La sentència règia figura intercalada en el foli 13 recte del "Llibre", d'una forma incoherent; és probablement un dels documents pitjor copiats en el cartulari. Aquesta sentència té una gran importància per al municipi. Suposa l'acabament del plet amb la família dels Meca, successors dels Clasqueri, batlles naturals o perpetus de la vila. Aquesta institució, fruit de la patrimonialització de la batllia, amb la delegació per part dels senyors que la posseïen i que dona lloc a la professionalització del batlle, forma part d'un llarg capítol de discussions i conflictes que acabaran finalment amb la sentència.

El segon privilegi -amb el seu concepte formal- de Felip II, és donat el 7 de setembre

de 1592 i suposa la reducció a trenta persones dels assistents al Consell General de caps de casa. Es coneix també com el "Privilegi del trentenari". S'ha acabat l'època del patriciat urbà. La representació paritària de les "mans" -major, mitjana i menuda- al municipi suposa l'existència d'una certa democràcia municipal.

Són aquests capítols els que el professor FONT RIUS (3) anomena "ordinacions de reforma orgànica" en el si del Consell i que vénen centrades en dos objectius: La substitució del Consell General de caps de casa per un de més reduït i l'establiment del sistema insaculatori. És l'aprovació de les ordinacions per una autoritat superior la que acaba amb el procés formulador. Aquesta autoritat serà, en el cas de Sabadell, el rei, actuant en el seu nom el seu lloctinent, com a autoritat delegada, en tractar-se de vila reial. D'ací ve la caracterització diplomàtica dels capítols que, en ésser aprovats pel virrei i autenticats per la intervenció del notari i testimonis, adquireixen la categoria de privilegi.

Aquest privilegi vol posar fi als consells generals amb assistència de la majoria de la població. Es confirmen els privilegis de 1553, el de 1585 i el de 1587, en els quals, si bé s'establí el consell reduït no se li donava l'autoritat del fet per a tota la universitat.

Continuant amb el context del "Llibre de privilegis de Sabadell" i dins de l'època històrica que correspon al regnat de Felip II, trobem una **concòrdia de 29 d'abril de 1588**. Aquesta convenença és entre dues universitats amb una conflictivitat més aparent que no pas autèntica. Es tracta d'un acord entre la universitat de la part forana de Terrassa i la de Sabadell, per qüestió de termes: "...passagi seu itineris et que est et transit inter vallum ravalis...". Aquest camí és proper als murs de Sabadell. La còpia hi figura en darrer lloc, a l'ordre del "Llibre". La qüestió de termes té la suficient importància com per merèixer ocupar un espai al cartulari.

Els **cinc documents corresponents a Felip III** són de 1599, 1602, 1608 i 1609. Prefereixo d'integrar-los en una sola entitat perquè tots cinc reuneixen les característiques que he assenyalat en el de Carles I sobre la insaculació i el de Felip II sobre el trentenari. Són com aquelles "ordinacions de reforma orgànica". La temàtica és per si mateixa prou definidora dels canvis que el municipi va sofrir durant l'Edat Moderna.

El primer dels privilegis és de 13 de juliol de 1599 i s'hi autoritzen unes concessions a la vila de Sabadell, dins del concepte general de "pro bono regimine". Es tractarà dels oficis de procurador reial i de mostassaf, la confirmació del privilegi del trentenari i el guiatge de mercat. Així mateix, es concedeix no haver de donar comptes al mestre racional, al·ludint a un privilegi atorgat pel rei Pere III l'any 1375 i que curiosament no figura al "Llibre".

Seguidament, i idntre de la mateixa línia, trobem el privilegi de 19 de novembre de 1602. En ell es defineixen les causes que donen lloc a la substitució del procurador reial i del mostassaf, les persones que poden fer-ho i dels càrrecs de corredor i de missatger. Aquestes concessions, "pro bono publico villa Sabadelli" tenen les característiques d'ésser demandades pel sindic encarregat pels jurats i prohoms de la vila, per acord del consell general.

La importància que el càrrec de mostassaf tenia en una vila que gaudia dels privilegis de fira i retorn de fira i celebrava mercat setmanalment, ve determinada per nombroses concessions reials. Una d'elles és el privilegi de 23 de setembre de 1605. El mostassaf és l'encarregat de la inspecció i contrast de pesos i mesures i de la vigilància del mercat, dels comerciants i dels artesans de la vila. El seu nom i funcions tenien com a model el "al-muhtasib" de les poblacions hispanomusulmanes, successor en el segle XI dels antics "zabazoques". Tenia per altra banda al seu càrrec l'avituallament de la vila i la policia del mercat: per fer notar la seva autoritat se li concedeix, per via de privilegi, portar una vara verda de canya de dos pams de llargària.

Els dos últims privilegis de Felip III van seguits en l'ordre al "Llibre de privilegis"; ambdós corresponen al mateix mes i any, febrer de 1609. El primer cronològicament és de 4 de febrer de 1609; es demana per la mateixa via de "supplicationis" i la concessió es farà per via de "privilegi". La finalitat és, com en els anteriors, "per lo bon govern i administratio" de la universitat.

Es tracta d'un privilegi en què, com en el del mostassaf, es dona molta importància a l'aspecte extern dels personatges públics per conformar, en certa manera, llur autoritat. Així, els jurats es podran anomenar consellers i podran lluir, en determinades ocasions, una insígnia o beca de grana vermella i el veguer o porter podrà portar en els mateixos actes una vara o maça de plata guarnida. Aquests extrems són gairebé tots d'ordre intern o de funcionament del mateix consell municipal.

L'últim dels privilegis de l'època de Felip III, de 26 de febrer de l'any 1609, estableix que els forasters no puguin ésser insaculats en els oficis de la vila. I en parlar de forasters es refereix de manera clara als francesos i als fills d'aquests, exclosos, d'aquesta forma, de tota participació en la política municipal.

Fins ací hem estudiat uns privilegis que dins de l'Edat Moderna permeten a les universitats d'accedir a gaudir d'unes reformes típiques de l'època i que configuraran el municipi a tot Catalunya. Passarem ara a fixar-nos en tres actes jurídics o documents d'aplicació del dret que es troben inclosos en el "Llibre de privilegis".

Les dates de formació dels tres documents tenen només la diferència d'alguns anys. La matèria que tracten és, directament o indirecta, semblant. Tots tres estan relacionats amb la hisenda municipal i tenen, com a punt de connexió, una institució jurídica, de dret privat, que s'adoptarà com una forma

o cest exē

plum bene & fideliter Sumptum Ville Sabadelli dios Bar.
 Aquodam Publico & autentico Apocher & lucionis Censualis monu-
 jistrumēto in pargamento ex arato manu publici notary clausura
 Sup signato ac tabellionato non viciato non Cancellato nec in Aliquo
 eius parte Suspecto ser omni pignus vino & Suspicionē Cautenti teno
 ras hūmō **nouerint** **avnt**
uersi Q Ego Petrus Bas presbiter in Eccl^a pārali
 Beate Marie de pīnu Baz^a beneficiatus procurator economus et actor
 una cum alio et in solidum Constitutus et legitime ordinatus a B^a Nec
 tione & Comp^a p^aresbiter beneficiatus dicte Ecclesie pro ut de ditione

de crèdit públic per part de les universitats: el censal.

El primer dels documents, que col·loquem en aquest lloc per un criteri determinatiu del temps, correspon a l'època de llumment d'un censal amb la comunitat de preveres de l'Església de Santa Maria del Pi de Barcelona. Aquest censal, quitat el 17 de juny de 1597, havia estat encarregat per la universitat amb la finalitat de comprar blat per a l'abastament de la vila.

En segon lloc, dins d'un concepte semblant, trobem la creació d'un censal a favor de l'Hospital de Sabadell. És l'obligació que contrauen la vídua i el fill d'un antic funcionari municipal mort, de pagar una pensió de cent lliures anuals per cobrir els deutes que el finat va deixar pendents durant els anys que va ésser claviar de l'Església i els que va ésser palloler, càrrec que tenia el dia del seu traspàs. Per assegurar el pagament de la pensió, hipotequen una casa a la plaça major de la vila, on s'havia celebrat de vegades el Consell. El document és de 24 de setembre de 1598.

Finalment, és una època de llumment de part d'un censal, concertat amb una comerciant barcelonina, Elisabet Jordà, pels jurats de Sabadell, com a síndics i procuradors de la universitat de la vila.

Aquests tres documents tenen en comú la seva pròpia essència jurídica. Per què s'inclouen com a privilegis? Els motius crec que els hem de trobar en la demostració formal que es tracta d'un municipi plenament constituït i en la possibilitat d'autonomia municipal en matèria de finances. La universitat figura com a deutora de la pensió d'un censal creat per la sola decisió del Consell General, concertat amb una comunitat eclesiàstica, amb unes finances molt fortes, provinents dels delmes i d'altres emoluments que rebia. D'altra banda, una persona, aliena a la vila, amb possibilitats econòmiques per a actuar com a creditora de la pensió. Finalment, la mateixa universitat, representada pels jurats, administradors de l'Hospital, figurarà com a creditora de la pensió d'un censal que cobrirà els deutes d'un funcionari.

Un dels avantatges d'aquesta modalitat de crèdit públic és la facultat que té la part deutora, és a dir, la universitat, de demanar en qualsevol moment l'amortització de tot o de part del capital. En cap moment això no es pot fer per la part que atorgava aquest crèdit.

Finalment, hi figuren unes **ordinacions de la Confraria de la Puríssima Concepció**. La data és de 27 de novembre de 1609. Aquesta confraria no té caràcter gremial, la seva funció essencialment de caràcter religiós, suposa unes finalitats d'auxili espiritual i de cooperació mútua entre els seus membres. És únicament una confraria de devoció, però en la seva pròpia organització interna suposa la intervenció dels consellers i del Consell. Les derrames que s'obtidran i les possibilitats d'augmentar el que podríem anomenar "capital" de la mateixa associació, podrien ésser un altre dels motius per a la seva inclusió en el "Llibre de privilegis".

La decisió de tenir guardat tot allò que suposava la llei de caràcter local per una banda, juntament amb el desig de defensar les concessions obtingudes dels reis i el que suposava de participació econòmica de la vila i d'autonomia en el govern de la municipalitat, porten a copiar en un Llibre tots els privilegis i altres coses de la vila, per decisió del Consell General del 27 de desembre de 1605 (4).

NOTES.

- 1.- És, molt resumit, un dels capítols de l'estudi "Llibre de privilegis de la universitat de la vila: terme de Sabadell", realitzat amb l'ajut econòmic de la Caixa d'Estalvis de Sabadell.
- 2.- A.H.S. Llibre de privilegis D-12-1.
- 3.- Josep M. FONT RIUS, "Ordenanzas de reforma orgánica en municipios rurales catalanes (siglos XVI-XVIII)". *Anuario de Historia del Derecho Español. Estudios en homenaje a don Galo Sánchez*. Instituto Nacional de Estudios jurídicos. Madrid, 1961.
- 4.- A.H.S., A-5, folis 28 v. 29 r. 29 v. 30 r. Ernest MATEU I VIDAL *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell. Segle XVII. I, Comissió de Cultura Ajuntament de Sabadell. Sabadell.*